

Shpejtim BULLIQI & Hamit BASHOLLI

**VAZHDIMËSIA HISTORIKE E ZHVILLIMIT JURIDIK-
POLITIK TË KOSOVËS DHE PROCESET
E DEMARKIMIT TË KUFIJVE (1943-2025)**

Abstrakt:

Ky punim trajton procesin e formimit, konsolidimit dhe transformimit të kufijve të Kosovës nga periudha e pas Luftës së Dytë Botërore deri në vitin 2025, përmes një analize ndërdisiplinare historike, juridike dhe hartografike. Studimi identifikon fazat kryesore të zhvillimit territorial, duke filluar nga përcaktimet administrative brenda ish-Federatës Jugosllave e deri te kufijtë shtetërorë aktualë të Republikës së Kosovës. Duke u bazuar në parimet e së drejtës ndërkombëtare, punimi argumenton se përcaktimi i kufijve nuk është thjesht një proces teknik, por një domen juridik që mbështetet në kriteret etnike, historike, gjeopolitike dhe parimin uti possidetis. Hulumtimi vë në dukje se debatet e fundit publike dhe profesionale mbi kufijtë e Kosovës shpesh kanë anashkaluar faktet ekzakte hartografike dhe literaturën adekuate shkencore. Mungesa e konsultimit të dokumentacionit historik dhe e rregullave esenciale të delimitimit - përfshirë nocionet e “ujëndarësit” (watershed), vijës së mesit dhe “talweg-ut” - ka rezultuar në interpretime të gabuara që kanë reflektuar në proceset e demarkimit me Maqedoninë e Veriut dhe Malin e Zi. Punimi analizon rolin kritik të hartave, vlera e të cilave përcaktohet nga saktësia gjeografike, shkalla, autorësia dhe qëndrimi zyrtar i qeverive ndaj tyre. Përmes ballafaqimit të Enciklopedisë së të Drejtës Ndërkombëtare me praktikën e ndjekura në terren, studimi konstaton se mospërfillja e evidencës gjeodezike dhe dështimi në zbatimin e procedurave standarde të përcaktimit të kufijve ka dëmton integritetin territorial të vendit. Gjetjet sugjerojnë se një demarkim i drejtë kërkon një sinkronizim të plotë mes saktësisë hartografike dhe normave juridike ndërkombëtare.

Fjalët kyç: Kosovë, Demarkacion, GIS, Kufiri Shtetëror, Zhvillimi Juridik, Ish-Jugosllavia.

Hyrje

Punimi mbështetet në fakte gjeografike, historike dhe hartografike, duke vënë në pah kronologjinë e zhvillimeve që lidhen me kufijtë e Kosovës pas Luftës së Dytë Botërore. Për verifikimin dhe vërtetimin e këtyre fakteve janë përdorur disa metoda kërkimore, ndërsa si metodologji kyçe është përdorur GIS (Sistemi Informativ Gjeografik). Ky sistem ka mundësuar krahasimin e materialeve dhe të dhënave hartografike në faza të ndryshme historike, si dhe ka siguruar saktësi të lartë në matje përmes krahasimit të të dhënave zyrtare me gjendjen reale në terren.

Çështja e kufijve është fushë e së drejtës ndërkombëtare dhe si të tillë “në vetë sipërfaqe, shtetet i kanë saktësisht të përcaktuar kufijtë shtetërorë, që i ndajnë njërin nga tjetri, e për përcaktimin e këtyre kufijve ekzistojnë rregulla të së drejtës ndërkombëtare të përcaktuara saktësisht”¹, gjithashtu, “përcaktimi i kufijve shtetërorë, bëhet duke u nisur nga kriteret etnike, historike, gjeopolitike dhe strategjike dhe rregullat përgjithësisht të pranura të së drejtës ndërkombëtare.”², pra përcaktimi i kufijve është fushë e së drejtës ndërkombëtare. Gjithashtu, janë përdorur të dhëna të ndryshme hartografike zyrtare të Malit të Zi për të konstatuar ndryshimin e madhësisë territoriale para dhe pas procesit të demarkimit.

Element kyç i hulumtimit tonë ka qenë baza hartografike dhe vërtetësia e saj shkencore dhe institucionale. Në këtë punim janë përdorur vetëm materiale hartografike që kanë qenë zyrtare, të autorizuar dhe të aprovuara nga institucionet shtetërore të ish-Jugosllavisë dhe të Malit të Zi.

Përmes kësaj metodologjie zbatuese, në njërën anë është konstatuar shkalla e dëmtimit territorial që i është shkaktuar Kosovës, ndërsa në anën tjetër janë hedhur poshtë pretendimet e autorëve jokompetentë lidhur me rregullsinë dhe saktësinë e procesit të demarkimit pas luftës së fundit në Kosovë. Kjo qasje metodologjike ka mundësuar një analizë

¹ Đorđević, Radomir D. Lukić sa Dr Budimirom Košutićem, *Uvod u Pravo*, Beograd, 1991,

² *Helsinki odbor za ljudska prava u Srbiji, Kovanje antijugoslovenske zavere Knjiga 2*, Beograd, 2006, str. 356; 360.

të argumentuar, të mbështetur në prova konkrete dhe të verifikueshme.

Punimi përmban materiale hartografike të verifikueshme, kredibile, të sakta dhe të përgatitura profesionalisht. Saktësia e tyre shkencore bazohet në punën e institucioneve të specializuara dhe të akredituara shtetërore, të cilat kanë si objektiv të veçantë përpunimin, prodhimin dhe publikimin e materialeve hartografike për qëllime profesionale, shkencore dhe praktike. Këto materiale përbëjnë bazë të rëndësishme referenciale për analizë objektive dhe përfundime të qëndrueshme shkencore.

Përcaktimi i kufijve shtetërorë përfaqëson një nga aktet më sovrane dhe më komplekse të një shteti. Për Kosovën, ky proces nuk ka qenë vetëm teknik, por i lidhur ngushtë me mbijetesën politike dhe subjektivitetin ndërkombëtar. Sipas teorive moderne gjeopolitike, kufijtë nuk janë thjesht vija ndarëse, por mburoja juridike të sovranitetit (Curzon, 1907).

Ky punim merr përsipër të analizojë në mënyrë shkencore se si u formësuan këta kufij pas vitit 1943 dhe si parimi *uti possidetis juris* (përdorimi i kufijve administrativë si kufij ndërkombëtarë) u aplikua në rastin e Kosovës. Problematika qendrore që shtrohet është: A janë respektuar kufijtë e datës 31 dhjetor 1988 gjatë procesit të fundit të demarkimit?

Metodologjia dhe burimet e të dhënave

I tërë hulumtimi është bazuar në tri burime kryesore të të dhënave gjeografike, duke u kushtuar vëmendje të veçantë vërtetësisë së tyre, kredibilitetit shkencor e juridik, si dhe zbatueshmërisë së tyre praktike. Në këtë kontekst, me qëllim të vërtetimit të fakteve shkencore, si burim primar kemi përcaktuar matjen e sipërfaqes së Malit të Zi, si burim sekondar kemi siguruar materialet zyrtare të publikuara nga institucionet relevante, ndërsa si burim terciar kemi shfrytëzuar literaturën e publikuar nga autorë të ndryshëm rreth problematikës së shqyrtuar.”

Për realizimin e këtij punimi është përdorur një metodologji e kombinuar:

1. **Metoda Historike-Juridike:** Analiza e kushtetutave të viteve 1946, 1963 dhe 1974.

2. **Analiza Hartografike dhe GIS:** Digjitalizimi i hartave topografike të shkallës 1:25,000 dhe 1:50,000 të prodhuara nga Instituti Gjeografik i Ushtrisë (IGU) në Beograd.
3. **Metoda Krahassimore:** Ballafaqimi i të dhënave të sipërfaqes territoriale nga viti 1945 e deri më sot.

Në pjesën më të madhe të punës shumëvjeçare kemi përdorur GIS-in si instrument i verifikimit juridik të kufijve shtetërorë. Zhvillimi i teknologjive gjeohapësinore ka sjellë një transformim thelbësor në mënyrën se si trajtohen dhe analizohen çështjet territoriale në kontekst juridik dhe ndërkombëtar. Në këtë kuadër, Sistemi Informativ Gjeografik (GIS) përfaqëson një nga instrumentet më të rëndësishme bashkëkohore për verifikimin, analizimin dhe modelimin e kufijve shtetërorë. Duke qenë se kufiri shtetëror është një kategori juridike që materializohet në hapësirë fizike, ndërthurja e analizës normative me teknologjinë gjeohapësinore bëhet e domosdoshme për të siguruar saktësi, objektivitet dhe transparencë.

Në aspektin teorik, GIS nuk është thjesht një mjet teknik për vizualizimin e hartave, por një sistem analitik që integron të dhëna grafike dhe atributive, duke mundësuar analizë shumëdimensionale të hapësirës. Në studimet juridiko-territoriale, kjo nënkupton se kufijtë nuk analizohen vetëm si vija të përshkruara në dokumente ligjore apo traktate ndërkombëtare, por si elemente konkrete të përfaqësuara në koordinata gjeografike, projeksione hartografike dhe sisteme referimi të standardizuara. Në këtë mënyrë, GIS shërben si urë lidhëse ndërmjet normës juridike dhe realitetit gjeografik.

Një ndër funksionet kryesore të GIS-it në verifikimin juridik të kufijve është aftësia për të krahasuar versione të ndryshme të vijës kufitare në periudha të ndryshme kohore. Përmes analizës së shtresave (layers), mund të vendosen në raport kufijtë administrativë historikë, kufijtë e përcaktuar në marrëveshje ndërkombëtare dhe të dhënat aktuale kadastrale. Kjo lejon identifikimin e devijimeve eventuale dhe vlerësimin e përputhshmërisë ndërmjet bazës historike referenciale dhe marrëveshjeve të reja të demarkimit.

Përdorimi i operatorëve logjikë (Boolean operators) në analizën hapësinore përbën një dimension të veçantë metodologjik. Këta operatorë mundësojnë identifikimin e zonave të përbashkëta, të mbivendosura

apo të përjashtuara ndërmjet dy poligoneve territoriale. Në rastin e verifikimit të kufijve shtetërorë, kjo teknikë ofron evidencë të matshme për çdo ndryshim territorial, duke e bërë analizën të riprodhueshme dhe të verifikueshme nga studiues të tjerë. Në këtë kuptim, GIS kontribuon në forcimin e standardeve shkencore dhe në reduktimin e hapësirës për interpretime subjektive apo politike.

Nga pikëpamja e së drejtës ndërkombëtare, proceset e delimitimit dhe demarkimit kërkojnë dokumentim të saktë teknik dhe transparencë procedurale. Në shumë raste ndërkombëtare, përfshirë kontestet kufitare të trajtuara nga Gjykata Ndërkombëtare e Drejtësisë apo komisione të posaçme kufitare, analizat hartografike dhe gjeodezike kanë luajtur rol vendimtar në përcaktimin e vijës përfundimtare. Kjo tregon se teknologjitë gjeohapësinore nuk janë vetëm mjete ndihmëse, por elemente thelbësore të procesit juridik.

Në kontekstin e studimit tonë, GIS është përdorur si instrument verifikues për të analizuar përputhshmërinë ndërmjet vijës historike të delimitimit (1945/59) dhe demarkimit të vitit 2015. Duke u bazuar në parametra të njëjtë projeksioni, datume dhe sisteme referimi, është mundur krahasim objektiv dhe teknikisht i saktë i sipërfaqeve territoriale. Ky proces ka lejuar identifikimin e diferencave hapësinore në mënyrë të matshme dhe të dokumentuar.

Rëndësia e këtij instrumenti qëndron edhe në faktin se ai e zhvendos debatin nga niveli thjesht politik në nivelin e analizës shkencore. Në vend të interpretimeve të përgjithshme apo deklarative, GIS ofron të dhëna konkrete, koordinata të sakta dhe modele hapësinore që mund të analizohen dhe verifikohen në mënyrë të pavarur. Kjo përforcon legjitimitetin e përfundimeve dhe e vendos studimin në një nivel më të lartë metodologjik.

Në përfundim, GIS paraqet një instrument të domosdoshëm në studimet juridiko-territoriale bashkëkohore. Ai jo vetëm që rrit saktësinë teknike të analizës së kufijve shtetërorë, por gjithashtu kontribuon në forcimin e transparencës, objektivitetit dhe besueshmërisë së proceseve të delimitimit dhe demarkimit. Integrimi i kësaj metodologjie në analizën juridike përbën një hap të rëndësishëm drejt standardizimit shkencor të çështjeve territoriale dhe drejt ndërtimit të argumenteve të bazuara në evidencë të matshme dhe të verifikueshme.

Fazat e zhvillimit juridik-politik të Kosovës

“Nga aspekti historik, baza mbi të cilën u përcaktua autonomia administrative e Kosovës pas Luftës së Dytë Botërore, i ka rrënjët në vendimet ushtarake, politike dhe juridike të Partisë Komuniste të Jugosllavisë (PKJ) dhe Ushtrisë Nacionalçlirimtare.

Mbi këto akte u mbështet i tërë rregullimi i brendshëm politik e administrativ i shtetit të ish-Jugosllavisë, ku monopoli për krijimin e pushtetit dhe strukturimin shtetëror pas luftës iu njoh ekskluzivisht Partisë Komuniste.

Autonomia territoriale dhe kushtetuese e Kosovës, në kuadër të ish-Jugosllavisë, përfaqësonte një proces të pandërprerë juridik e politik, i cili fillesat e veta i kishte që gjatë periudhës së Luftës së Dytë Botërore. Këshillat Nacionalçlirimtare shërbyen si pikë referimi për vendimet e mëvonshme lidhur me përkufizimin territorial të ‘Rajonit Autonom të Kosovës e të Metohisë’ (sipas Kushtetutës së Republikës Popullore të Jugosllavisë, 1946)³, të ‘Krahinës Autonome të Kosovës e të Metohisë’ (sipas Kushtetutës së Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë, 1963)⁴ dhe, në shkallën më të lartë të subjektivitetit, të ‘Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës’ (bazuar në Kushtetutën e Republikës Socialiste Federative të Jugosllavisë, 1974).”⁵

Periudha e Luftës së Dytë Botërore (1943-1945)

Rregullimi juridik i Kosovës nisi me vendimet e mbledhjes së dytë të AVNOJ-it, ku u hodhën themelet e federatës jugosllave. Megjithatë, për Kosovën, vendimtare ishte mbledhja e Bujanit (1943-1944), ku u shpreh vullneti për vetëvendosje, i cili më vonë u shtyp me dhunë ushtarake për t’u zëvendësuar me statusin e një njësie autonome brenda Serbisë Federale.

³ *Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije*, 31 janar 1946.

⁴ *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 7 prill 1963.

⁵ *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, 21 shkurt 1974.

Konsolidimi Kushtetues (1946-1974)

Me Kushtetutën e parë të RFPJ-së (1946), Kosova u definua si “Rajon Autonom”. Ky status evoluoi deri në Kushtetutën e vitit 1974, e cila është pika kulminante e zhvillimit juridik të Kosovës në ish-Jugosllavi. Sipas kësaj Kushtetute, Kosova ishte element konstituiv i Federatës dhe territori i saj nuk mund të ndryshohej pa pëlqimin e Kuvendit të Kosovës (Kushtetuta e RSFJ-së, 1974).

Kushtetutat Federative/Republikane/Krahinore

- Nga 1946/1947 deri 1974/1989
- Pa ndryshim në vllat kufitare Mali i Zi –Serbi/Kosove

Figura 1. Kushtetutat federative/republikane dhe ndryshimet në vijat kufitare nga viti 1946 deri 1989

Faza e katërt (1999-2025): transformimi dhe sfidat e demarkimit

Përveç zhvillimeve paraprake, edhe dokumentet mbi të cilat u legjitimua procesi i dezintegritetit të ish-Jugosllavisë pas vitit 1990, u mbështetën parësisht në rregullimin administrativo-kushtetues të ish-federatës. Në këtë frymë, “Komisioni i Arbitrazhit i Badinterit” dhe “Pakoja e Ahtisarit” sanksionuan sovranitetin kushtetues e territorial të ish-njësisve federale, duke bërë që ato të shndërroheshin në shtete sovrane në përputhje me normat e të drejtës ndërkombëtare.

Për procesin e shënjimit dhe mirëmbajtjes së vijës kufitare, Komisioni Shtetëror për Kufirin do të duhej të bazohej në parimet universalisht të pranura (Legaliteti, Regjistrimi dhe *Uti possidetis*) si

dhe në detyrimet që rrjedhin nga zbatimi i Kushtetutës së Republikës së Kosovës dhe Deklaratës së Pavarësisë. Rrjedhimisht, puna konkrete e këtij mekanizmi duhej të orientohej sipas dokumentacionit vijues: Pakoja e Ahtisarit i njeh kufijtë e Kosovës ashtu siç ishin deri më 31 dhjetor 1988.

Gjatë asaj periudhe, Kosova gëzonte kushtetutshmëri të plotë, ku kufijtë ishin të përcaktuar mbi bazën e Kushtetutës së RSFJ-së të vitit 1974. Sipas Nenit 4.5 të këtij akti suprem, kufijtë e brendshëm (ndërmjet republikave dhe krahinave) nuk mund të ndryshoheshin pa pëlqimin paraprak të njësive gjegjëse, ndërsa kufijtë ndërkombëtarë të Jugosllavisë kërkonin pëlqimin e të gjitha njësive federale.

Në vazhdimësi, edhe dokumentet juridike të pasluftës, përmes të cilave u administrua Kosova, e definuan territorin e saj si një tërësi të pandashme. Korniza Kushtetuese për Vetëqeverisje të Përkohshme e vitit 2001 e përforcoi këtë përkufizim, duke u bazuar tërësisht në Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së, mbi të cilën ishte vendosur administrimi civil ndërkombëtar. Pra, përmes të gjitha akteve juridike ndërkombëtare dhe vendore, territori i Kosovës njihej sipas shtrirjes së vitit 1988, dhe rrjedhimisht, edhe kufijtë me shtetet fqinje konsideroheshin të pandryshuar që nga viti 1945.

Megjithatë, përkundër këtyre premisave juridike, procesi i demarkimit të kufijve të Kosovës në periudhën e pasluftës është shoqëruar me një mungesë të theksuar transparence, paqartësi procedurale dhe keqinterpretime faktike. Në këtë kuadër, është vështirë të kuptohet dhe të interpretohet vargu i lëshimeve të bëra nga ish-komisionet shtetërore për kufirin, të cilat specifikohen si vijon:

- Zhvillimi i bisedimeve në mungesë të një platforme zyrtare të miratuar nga Qeveria;
- Komisioni i krijuar për demarkacionin dhe mirëmbajtjen e kufirit shtetëror ka tejkaluar kompetencat duke negociuar me komisionet e shteteve fqinje për përcaktimin e vijave të reja kufitare;
- Shpërfillja e plotë e autorizimeve zyrtare gjatë procesit;
- Tejkalmi dhe cenimi i drejtpërdrejtë i mandatit ligjor;
- Fshehja nga Kuvendi dhe opinionin publik e faktit se me Maqedoninë e Veriut dhe Malin e Zi po zhvilloheshin negociata për “përcaktimin e një kufiri të ri” dhe jo për shënjimin e atij ekzistues;

- Mungesa e përkthyesve të autorizuar për nevojat specifike të palës sonë gjatë takimeve teknike;
- Vënia në lajthitje e faktorit ndërkombëtar dhe opinionit publik, duke e paraqitur procesin si një marrëveshje teknike demarkacioni, ndërkohë që në esencë po lidhej një marrëveshje për kufi të ri.

Si pasojë direkte e këtyre parregullsive, çështja e demarkimit të kufirit Kosovë - Mali i Zi, si dhe ajo me Maqedoninë e Veriut, nga një procedurë thjesht teknike e shënimit të kufirit në terren, u shndërrua në njërën nga temat më komplekse dhe më të rënda politike në Kosovë.

Demarkacioni, i cili sipas normave ndërkombëtare duhej të ishte ekskluzivisht një çështje bilaterale mes shteteve fqinje, u shndërrua në mënyrë të panevojshme në një fushë ndërhyrjeje të faktorit ndërkombëtar. Ky i fundit insistonte në ratifikimin e një marrëveshjeje që prezantohej si demarkacion, por që në substancë ishte një ridizajnim i kufirit, me ç'rast u cenua rëndë tërësia territoriale si dhe interesat strategjike e ekonomike të Republikës së Kosovës. Kjo problematikë u bë mollë sherri për konfrontime të ashpra mes partive politike dhe ekspertëve të profileve të ndryshme, si rezultat i gabimeve sistematike të ish-Komisionit Shtetëror dhe dështimit të organeve më të larta të shtetit, përfshirë Presidencën, Kryeministrin/Qeverinë dhe Ministrinë e Punëve të Jashtme, për të mbrojtur integritetin territorial mbi baza shkencore e juridike.

Analiza hartografike dhe diskurs shkencor

Një nga shtyllat e këtij punimi është analiza e dokumenteve hartografike që vërtetojnë vijën kufitare me Malin e Zi.

Harta e Republikës Popullore të Malit të Zi (1948)

Pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, në kuadër të organizimit të ri shtetëror të ish-Jugosllavisë, u formuan njësitë administrative me territoret e tyre përkatëse. Në këtë strukturë, brenda Republikës Popullore të Serbisë, u krijua njësia administrativo-territoriale e Krahinës së Kosovës dhe Metohisë (KMO). Është vlerë e dokumentuar se kufiri perëndimor i kësaj njësie ishte në përputhje të plotë me kufijtë

e Republikës Popullore të Malit të Zi (NR Crna Gora). Me qëllim të përcaktimit dhe të dëshmimit të shtrirjes së vet territoriale, Mali i Zi, në Kushtetutën e parë të vitit 1946 (Neni 3), specifikoi përbërjen e tij sipas ndarjes administrative të njohur si “rrethe” (*srez*). Duke qenë se në atë periudhë edhe Krahina e Kosovës dhe Metohisë organizohej mbi parimin e rretheve, është mjaft e thjeshtë të identifikohet vija ndarëse mes rrethit të Andrijevicës (nga ana e Malit të Zi) dhe rrethit të Pejës (nga ana e Kosovës), të cilat përbënin njësitë kufitare të asaj kohe.

Ky identifikim historik mund të realizohet përmes hartave zyrtare shtetërore të shkallës së madhe, të prodhuara në nivel federativ⁶, si dhe përmes hartave të porositura e të miratuara drejtpërdrejt nga qeveritë republikane. Një rast konkret dhe i rëndësishëm është harta e “NR Crna Gora”, me shkallë 1:300,000⁷, e botuar nga shtëpia botuese “Libri Popullor” (*Narodna Knjiga*) në Cetinë, në vitin 1948. Kjo hartë, e miratuar nga Ministria e Arsimit e RP të Malit të Zi dhe e shtypur në Zagreb, përfaqëson dokumentin e parë hartografik pas krijimit të kësaj republike. Si material zyrtar i autorizuar nga vetë Qeveria e Malit të Zi, ajo konsiderohet një burim shkencërisht i besueshëm dhe origjinal mbi vërtetësinë e vijës së parë të kufirit administrativ mes Kosovës dhe Malit të Zi.

Nga pikëpamja teknike, kjo hartë i përket kategorisë së hartave me shkallë të mesme, gjë që në aspektin shkencor lejon identifikimin dhe interpretimin e saktë të lëvizjeve apo ndryshimeve hapësinore, veçanërisht kur trajtohet në aspektin fizikogjeografik. Harta është hartuar nga autorët e mirënjohur të epokës, P. Mardešić dhe J. Zoričić. Relievi i paraqitur përmes teknikës me ngjyra (kolor) mundëson një lexim të qartë dhe të saktë të terrenit, duke e bërë atë një provë të fortë materiale për procesin e caktimit të kufijve pas vitit 1945.

Për më tepër, vija kufitare identifikohet me lehtësi edhe në hartat topografike të shkallës 1:50,000 dhe 1:100,000, ku ajo vijohet me

⁶ Kufiri lehtë identifikohet në hartat topografike 1:50 000 dhe 1:100 000, që vizohet me dy pika një vijë. Vërtetësinë e vijës si kufi i rrethit (“srez”) e gjejmë në çelësin topografik për hartat me shkallë 1:50 000, 1:100 000 dhe 1:200 000 të vitit 1964. Kjo vijë quhet kufiri i rrethit (“sreska granica”). Meqë vetëm kjo vijë është në atë zonë dhe përputhet plotësisht me vijën e kufirit administrativ të vitit 1945/46, nuk mund të mos pranohet si vijë kufitare. E njëjta vijë kufitare haset edhe te shumica e hartave me shkallë të ndryshme nëpër periudha të ndryshme.

⁷ P. Mardešić & J. Zoričić. (1948). Karta NR Crna Gora. Narodna Knjiga, Cetinje

Projektet Hidroteknike si Provë Territoriale

Faktet dhe materialet origjinale të ruajtura në Arkivin e Kosovës ofrojnë dëshmi të shumta, përmes të cilave mund të konstatohet se lëvizja e vijës kufitare në dëm të territorit të Kosovës është evidente. Një nga dokumentet më bindëse për opinionin profesional dhe atë publik është “Profili gjatësor i lumit Lumëbardhi i Pejës dhe mundësitë e krijimit të akumulacioneve hidrike”. Ky material teknik posedon një saktësi të lartë (1 cm në profil korrespondon me 10/50 m në natyrë). Autor i këtij projekti, të hartuar në vitin 1963, është instituti “Energoprojekt” nga Beogradi.

Projekti përfaqësonte një hulumtim profesional dhe praktik mbi mundësitë e ndërtimit të akumulimeve në profilin gjatësor të lumit Bistrica e Pejës (Lumëbardhi i Pejës). Skema e detajuar ofron informacione ekzakte për shtatë akumulime, të cilat i përkisnin një njësie energjetike nën pronësinë e investitorit Hidrocentrali “RUGOVA”. Në kuadër të këtij planifikimi, ishin paraparë edhe dy kaskada për akumulim: Bjelluha 1 (në kuotën 1,402 m lartësi mbidetare) dhe Bjelluha 2 (në kuotën 1,645 m lartësi mbidetare). Lokacioni i këtyre dy objekteve identifikohet me lehtësi përmes përcjelljes së profilit të lumit Bjelluha. Ky hulumtim profesional-shkencor hedh poshtë pretendimet e disa shkrimeve të mëvonshme, të cilat, duke u thirrur në përbërjen gjeologjike, argumentonin se ato hapësira nuk janë të përshtatshme për akumulime. Një vërtetim i tillë përforcohet edhe nga iniciativat e mëvonshme për ndërtimin e pendëve akumuluese në këtë zonë.

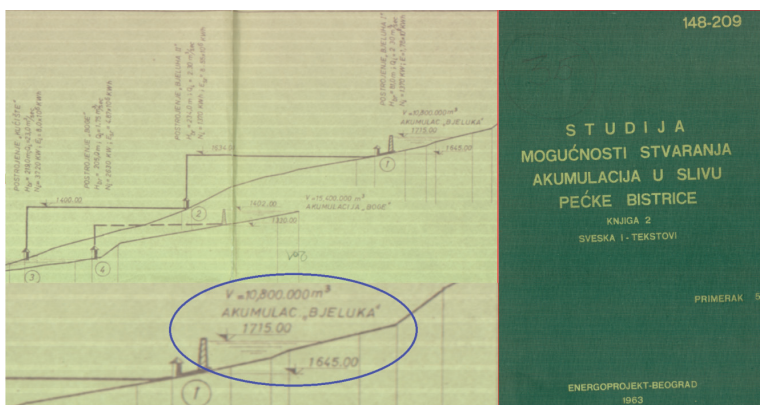

Figura 3. Profili gjatësor i Lumëbardhit dhe lokacioni i ndërtimit të pendës në Bjelluhë

Problematika e matjes së sipërfaqes territoriale

Pyetja substanciale se ku po humbet territor, përderisa Kosova dhe Komuna e Pejës figurojnë me të njëjtën sipërfaqe në disa dokumente, e gjen përgjigjen në analizën historike. Nga parimet e Gjeografisë Politike, strukturat udhëheqëse, qofshin ato shtetërore apo lokale, kanë obligim parësor kujdesin ndaj tërësisë territoriale që menaxhojnë, duke përgatitur informacione atributive dhe grafike për menaxhmentet pasuese.

Në këtë drejtim, menaxhmenti i Komunës së Pejës dhe Këshilli Ekzekutiv i KSA të Kosovës treguan një kujdes të shtuar në vitin 1985. Ata lanë dëshmi grafike dhe tekstuale të bazuara në zonat kadastrale, duke dokumentuar qartë përgjegjësinë e tyre dhe duke mënjeluar çdo akuzë për cenim territorial. Ndonëse në atë kohë drejtimi i Komunës dhe Drejtorisë Gjeodete ishte në dorën e kuadrove shqiptare (Ferid Gjokolli dhe Maxhun Hyseni), i tërë materiali u hartua nën mbikëqyrjen e Bogdan Sekulloviqit (Kryetar i Këshillit Ekzekutiv) dhe Lilana Toshqit (gjeodete e diplomuar). Nga këto materiale rezulton qartë se nuk ka përputhje midis vijës kufitare Kosovë-Mali i Zi të vitit 1985 dhe kufirit të propozuar në vitin 2015. Këtu mund të konstatohet saktësisht sasia kuantitative dhe lokacioni gjeografik i sipërfaqes së humbur.

Analiza kronologjike dhe përdorimi i teknologjisë GIS

Për shkak të mosmarrëveshjeve midis të dhënave grafike dhe tekstuale në periudhën pas Luftës së Dytë Botërore, si dhe tentativave për shtrembërimin e tyre, është realizuar një analizë kronologjike e sipërfaqes së Kosovës përmes literaturës kredibile ndërkombëtare. Rezultatet e fituara pasqyrojnë një mungesë konsistence në shënimet mbi sipërfaqen e Kosovës, si pasojë e mosrespektimit të metodës së llogaritjes nga baza grafike e kufirit territorial-politik.

Hamendësimi midis kufirit territorial të përcaktuar nga ish-komisionet jugosllave dhe modifikimit të vijës kufitare në vitin 1958, ka sjellë një hutim në opinionin publik dhe qarqet vendimmarrëse. Në këtë kontekst, vërehet një laramani publikimesh në gjuhë të ndryshme, çka dëshmon se vija kufitare e periudhës 1945/59 mbetet më e sakta

dhe më e identifikueshmja në aspektin ligjor dhe kushtetues. Qasja e komisioneve të ndryshme Shtetërore për përdorimin e sipërfaqes së Kosovës ndër vite si argument për vërtetësinë e kufirit të Kosovës, ishte jo profesionale, jo shkencore dhe e dëmshme, ngase nga shkenca e Gjeodezisë është e njohur se përveç vijës kufitare është tepër e rëndësishme metodologjia dhe projeksioni. Pra një vijë kufitare e njëjtë, me një metodologji tjetër, dhe projeksion e reduktim tjetër, prodhon sipërfaqe tjetër.

Tabela 1. Evoluimi i shënimeve për sipërfaqen e Kosovës sipas burimeve zyrtare

Libri	Sipërfaqja km ²	Viti i botimit, Botuesi	Autor dhe bashkëpunëtor	Gjuha e botimit
Kosova dikur dhe sot	10800	1973, Borba, Beograd	Vetëm këshill iniciativë	Shqip, serbe
Kosova Socialiste	10800	1975, Borba dhe Ekonomska politika, Beograd	Përveç autorëve serb edhe disa akademik shqiptar nga Kosova	Shqip dhe Serbisht
Ekonomia e KSA të Kosovës, sot dhe në perspektivë	10800	1976, Sekretariati informativ i KE të kuvendit të KSA të Kosovës	Profesor të UP dhe disa autor serb.	Shqipe, serbe, sllovene, gjermane, angleze, frënge dhe ruse
Kosova, udhërrëfyes turistik	10887	1978, Lidhja turistike e Kosovës	M. Gashi, M.Folic, D. Trbovic	Shqipe, serbe, angleze, ruse, frënge
Komunat e KSA Kosovës me 1980	10906	1981, Enti Statistikor i Kosovës	ESK	Shqip, serbe

Komunat e KSA Kosovës me 1985	10887	1987, Enti Statistikor i Kosovës	ESK	Shqip, serbe
Gjeografia e Kosovës 8	10887	1994, ETMMK	Grup autorësh	Shqip
Global Partnership For Development	11000	2002, American Council for The United Nations University, (CESES)	Pavel Nováček, Peter Mederly	Anglisht
Croatian International Relations Review	11000	XVIII (67) - 2012 Institute For International Relations	Grup autorësh	Anglisht
European Space and Human Security Working Group Report	11000	2006	Grup autorësh, për Kosovën Lieutenant General Yves de Kermabon (FR) Former KFOR commander	Anglisht
Privatization of Post and lecommunications of Kosovo J.S.C. (PTK)	Rreth 11000	2010, Republika e Kosovës, Qeveria e Kosovës, Ministria e ekonomisë dhe financave	Telco AG-Wolf Theiss Rechtsanwalte GmbH	Anglisht
Kosovo Quarterly Economic Briefing	Pothuajse 11000	2007, The World Bank	-	Anglisht

Kosovo	11000	2006, ARCOTRASS-Consortium Study on the State of Agriculture in Five Applicant Countries		Anglisht
Environmental Performance Reviews Jugosllavija	11000	United Nations	Economic Commission for Europe	Anglisht
Water Supply Issues in Kosovo	11500	2008, OSCE, UNMIK		Anglisht
Economic Development, Crime, and Policing	11000	2015, CRC Press, Taylor & Francis Group	Frederic Lemieux, Garth den Heyer, Dilip K. Das	Anglisht
Kosovo: International Law and Recognition	11000	2008, Chatham House, London		Anglisht
Kosova	10908	2008, MTI		Shqip
De facto states in the international system: Conditions for (in-)formal engagement	Rreth 11000	Dissertationes Rerum Politicarum Universitatis Tartuensis	Raul Toomla	Anglisht

Proceset e demarkimit në periudhën e pavarësisë

Demarkimi me Maqedoninë e Veriut

Ky proces u bazua në Planin e Ahtisarit, dhe u realizua me marrëveshje dy shtetërore të nënshkruara në vitin 2009. Edhe pse u konsiderua i suksesshëm nga faktori ndërkombëtar, Kosova humbi një pjesë të territorit në zonën e Debëlldeut, gjë që krijoi një precedent për proceset e radhës. Komisioni për Shenjim dhe Mirëmbajtjen e Kufijve Shtetëror për Demarkimin e Kufirit me Maqedoninë e Veriut (ish Maqedonia) bëri dhe delimitim. Si rezultat i ndryshimit të vijës kufitare, Kosova humbi rreth 220 ha tokë; në fshatin Debëllde (20 ha) dhe Restelicë (200 ha).

Figura 4 tregon ndryshimin e vijës kufitare në rastin e fshatit Restelicë, duke humbur rreth 200 ha tokë. Në këtë skicë, ngjyra rozë, tregon vijën kufitare të Kosovës para demarkacionit, kurse vija e kuqe paraqet vijën kufitare pas demarkacionit me Maqedoninë e Veriut.

Figura 5, paraqet rastin Debëllde, të ndryshimit të vijës kufitare. Edhe në këtë skicë, paraqitet i njëjti krahasim i vijave kufitare, ku vija me ngjyrë rozë paraqet kufirin e Kosovës para demarkacionit, kurse vija e kuqe , paraqet kufirin e ri, pas marrëveshjes së demarkacionit. Dhe si rezultat i ndryshimit të vijës kufitare në këtë zonë, humbin rreth 20 ha tokë.

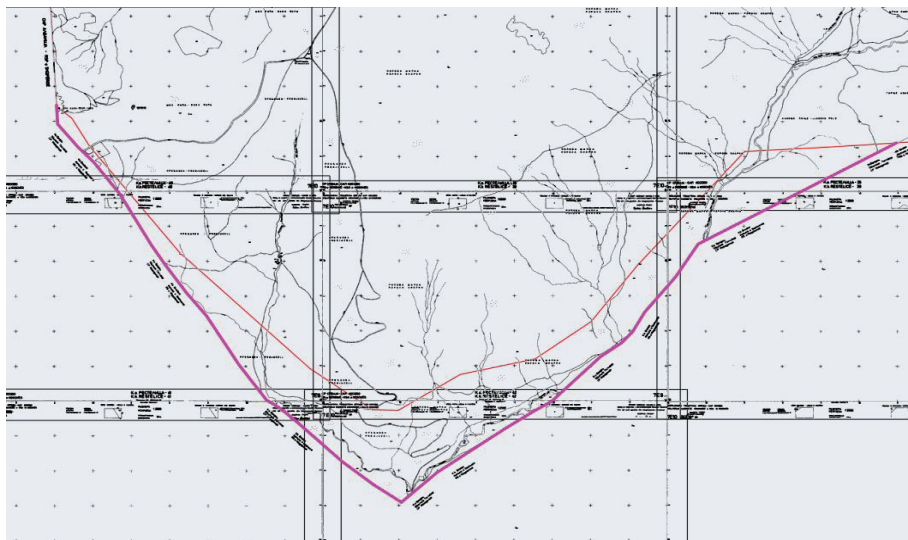

Figura 4. Ndryshimi i vijës kufitare Kosovë - Maqedoni në rastin Restelicë

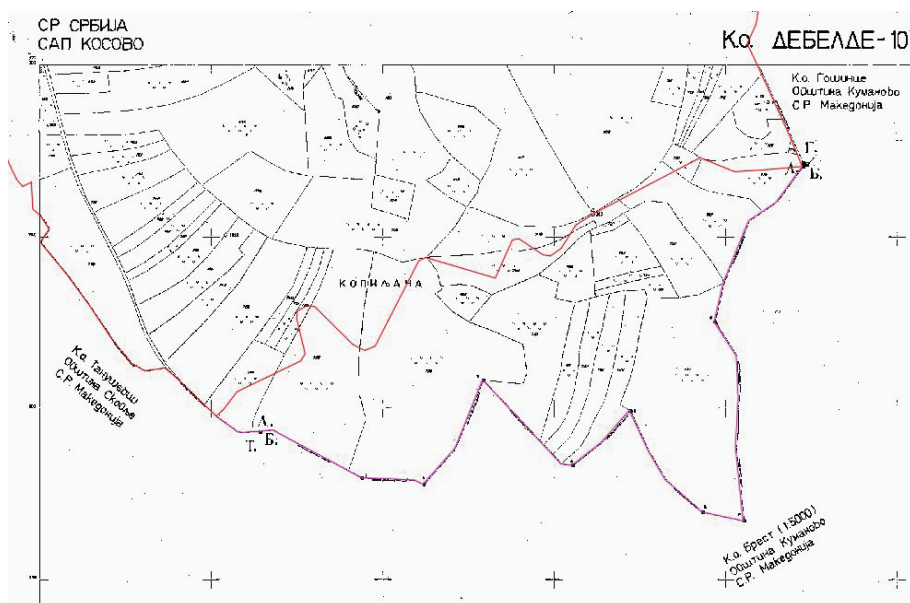

Figura 5. Ndryshimi i vijës kufitare Kosovë – Maqedoni në rastin Debellde

Demarkimi në të ardhmen me Serbinë

Çështja e demarkacionit me Serbinë është e lidhur drejtpërdrejtë me marrëveshjen përfundimtare ndërmjet dy vendeve për njohje reciproke, të cilat janë në proces të dialogut të ndihmuar nga BE-ja që nga viti 2011. Pa marrë parasysh nëse çështja e demarkimit është diskutuar në mes palëve apo jo, faktet hartografike tregojnë tani më për ndryshim të vijës kufitare në pjesën veriore të vendit, përkatësisht në komunën e Leposaviqit. Ky pretendim i Serbisë, i cili përveç në Gjeoportalin e Serbisë dhe materialet më të reja hartografike të saj, ka zënë vend edhe në platformat më të mëdha online, por është në kundërshtim edhe me Kushtetutën e Kosovës së Vitit 1974, edhe me të gjitha parimet kombëtare për kufij ndërshtetëror.

Sipas analizës hartografike, të paraqitur në figurën 6, rasti i Leposaviqit, ndryshimi i vijës kufitare në mes kufirit shtetëror të Kosovës dhe Serbisë, vetëm në këtë zonë paraqet një ndryshim prej 365 ha tokë. Pra, këtë hapësirë Serbia e paraqet si territor të vetin në të gjitha hartat e kufirit shtetëror të saj.

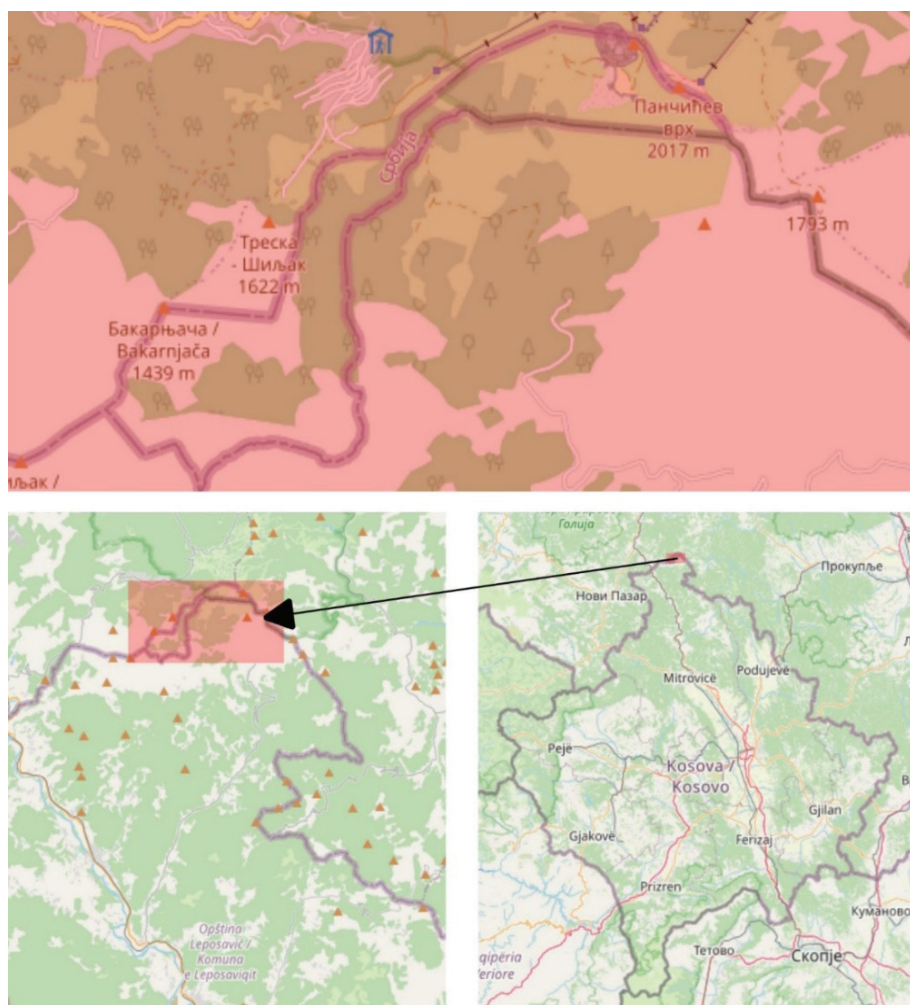

Figura 6. Ndryshimi i vijës kufitare ndërmjet kufijve shtetëror të Kosovës dhe Serbisë në OpenStreetMap

Kontestimi i Kufirit me Malin e Zi (2015-2018)

Ky mbetet procesi më i diskutueshëm. Komisioni Shtetëror i Kosovës u akuzua se ka përdorur vetëm kriterin kadastral, duke anashkaluar kriterin gjeografik dhe hartat topografike ushtarake. Për të testuar hipotezën e dualizmit - ku Kosova pretendon se nuk humb territor, ndërsa Mali i Zi rrit sipërfaqen e tij - kemi aplikuar teknologjinë

GIS (Sistemi Informativ Gjeografik) dhe Remote Sensing. Përmes operatorëve të Boolean-it, kemi realizuar matjen e territorit të Malit të Zi me saktësi të lartë (shkalla 1:2,500). Kjo metodologji ka mundësuar zbulimin dhe vërtetimin shkencor të ndryshimit të vijës kufitare. Procedurat e mbledhjes, përpunimit dhe verifikimit të të dhënave të paraqitura më poshtë vërtetojnë mospërputhjet hapësinore me realitetin gjeomatik.

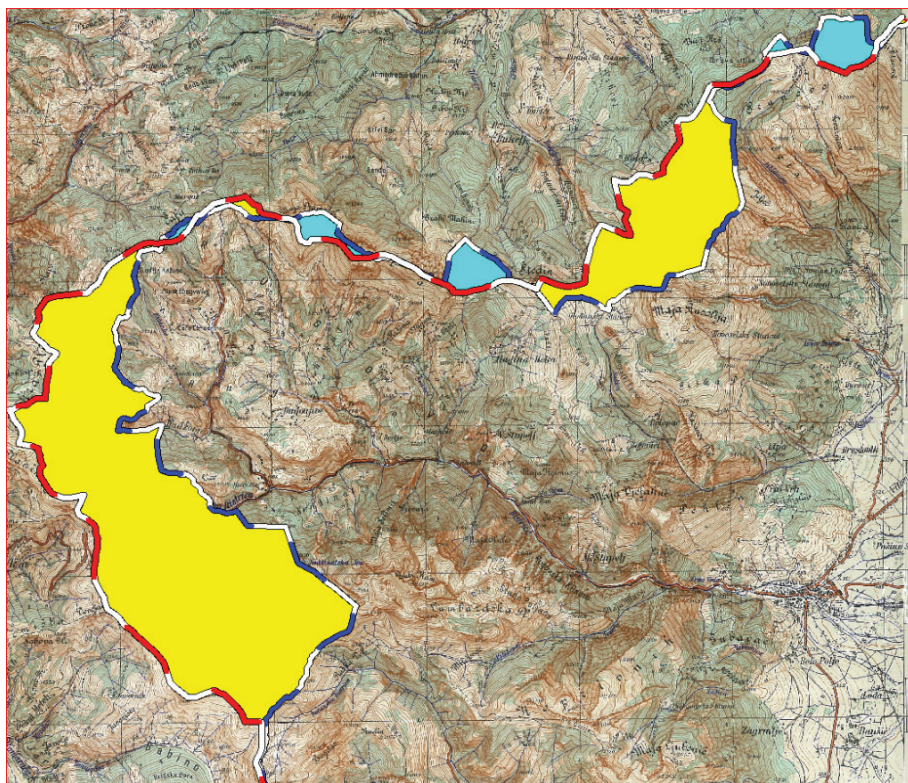

Figura 7. Vizualizimi i humbjes territoriale në Kullë dhe Çakorr përmes GIS

Metodologjia e matjes së sipërfaqes dhe aplikimi i teknologjisë GIS

Ndonëse matja e sipërfaqes së një shteti (poligoni) nuk mundëson detektimin e saktë të vijës kufitare në të gjitha dimensionet e saj, interesimi i strukturave qeveritare të Republikës së Kosovës për verifikimin e demarkimit me Malin e Zi na shtyu që të analizojmë

territorin e shtetit fqinj me të njëjtën metodologji. Për të arritur rezultate shkencërisht të vërtetuara dhe të pakontestueshme, është aplikuar metodologjia e llogaritjes së sipërfaqes së të dy shteteve përmes Sistemit Informativ Gjeografik (GIS). Në këtë hulumtim janë shfrytëzuar hartat zyrtare publike, të dedikuara për llogaritjen e integritetit territorial, nga të cilat janë detektuar saktësisht 54,065 pika me koordinata X dhe Y përgjatë gjithë vijës kufitare të Malit të Zi. Distanca mesatare ndërmjet këtyre pikave është përafërsisht 51 metra. Këto harta janë dokumente zyrtare të Qeverisë së Malit të Zi, të publikuara përmes Drejtorisë së Patundshmërisë. Për verifikimin e saktësisë së rezultateve janë konsultuar gjithsej 861 harta. Pikat e identifikuara janë lidhur përmes segmenteve, duke formuar poligonin e Malit të Zi në dy nivele: në nivelin e parë, sipas vijës së demarkimit të vitit 2015, dhe në nivelin e dytë, sipas delimitimit administrativ të viteve 1945/46. Me të njëjtët parametra teknikë është llogaritur edhe territori i Kosovës.

Me qëllim që rezultatet të jenë në përputhje me matjet dhe punimet hartografike të kohës, hulumtimi është bazuar në të gjithë parametrat ligjorë dhe teknikë të ish-Jugosllavisë. Janë përdorur i njëjti projeksion hartografik, elipsoid, datum, si dhe i njëjti meridian qendror dhe sferoid. Në aspektin shkencor, kjo qasje mundëson përfitimin e rezultateve identike me ato të periudhës së delimitimit të parë të njësive administrative në ish-Jugosllavi, duke lejuar detektimin e çdo anomalie eventuale. Gjithashtu, janë marrë për bazë të gjitha publikimet mbi sipërfaqen e Kosovës dhe Malit të Zi, nga ato akademike deri te burimet zyrtare. Verifikimi final i rezultateve është realizuar përmes Teorisë së Boole-it (Boolean Theory), duke ballafaquar dy poligonet me sipërfaqet e tyre zyrtare.

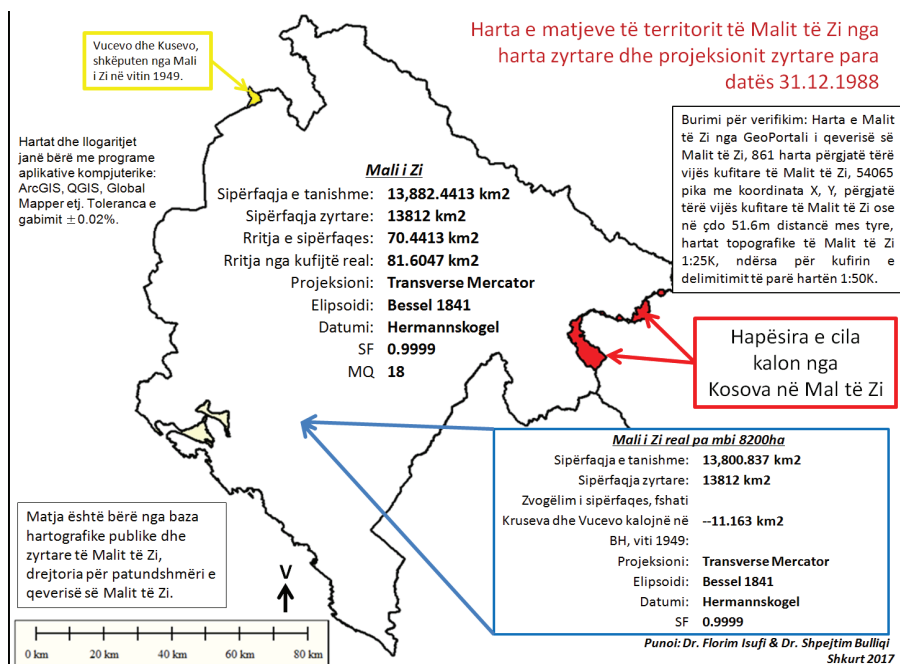

Figura 8. Specifikat shkencore në matjen/llogaritjen e sipërfaqes së territorit të Malit të Zi dhe rezultatet e arritura (F. Isufi)

Përmes krijimit të poligonit të shtetit të Malit të Zi mbi bazën hartografike zyrtare, është vërtetuar shkencërisht se ky shtet pëson një rritje të sipërfaqes pas demarkimit të vitit 2015. Bazuar në këto matje, sipërfaqja e Malit të Zi rritet nga 13,812 km² në 13,882.44 km², që paraqet një zgjerim prej 70.44 km². Në këtë llogaritje nuk është përfshirë shkëputja e disa vendbanimeve nga Mali i Zi dhe bashkimi i tyre me Bosnjë e Hercegovinën në vitin 1949.

Duke u bazuar në shkallën e lartë të saktësisë dhe besueshmërisë së të dhënave hartografike zyrtare për të dy shtetet, konstatohet se Kosova humb territor, ndërsa Mali i Zi rritet për rreth 70.44 km². Mospërputhja e plotë midis vlerës së humbur nga Kosova dhe rritjes së Malit të Zi rrjedh nga transformimi i projeksioneve hartografike dhe ndryshimet territoriale të vitit 1949. Me ndihmën e Teorisë së Boole-it, detektimi i vijës reale kufitare mes dy vendeve është i thjeshtë dhe bindës.

Nëse territori i Malit të Zi shtrihet drejt Kosovës deri te vija kufitare e paraqitur në hartat topografike të shkallës 1:25,000, sipërfaqja e tij

rezulton 13,812 km² (duke përfshirë vendbanimet e shkëputura në vitin 1949), vlerë kjo e publikuar vazhdimisht nga institucionet federative dhe republikane. Mirëpo, nëse ky territor shtrihet deri te vija e demarkimit të vitit 2015, rezulton një rritje e paarsyetuar prej 70.44 km².

Nëse strukturat relevante publike dhe shkencore në Kosovë vazhdojnë të pohojnë se vendi nuk ka humbur territor, do ta kenë teorikisht të pamundur të arsyetojnë zgjerimin e territorit të Malit të Zi. Kjo bëhet edhe më problematike kur dihet se demarkimet e Malit të Zi me shtetet e tjera kanë përfunduar pa kontestime, ndërsa ndarja me Serbinë është realizuar sipas marrëveshjeve administrative, pa asnjë fërkim territorial.

Përmbledhje

Ky studim ofron një pasqyrë të detajuar mbi evolucionin juridik-politik të kufijve të Kosovës që nga viti 1943 e deri në vitin 2025, duke u përqendruar në vërtetësinë e dokumentacionit hartografik dhe dështimet e proceseve të fundit të demarkimit. Hulumtimi bazohet në tri shtylla kryesore: burimet primare (matjet gjeografike), burimet sekondare (materialet zyrtare shtetërore) dhe burimet terciare (literaturën shkencore), duke aplikuar teknologjinë GIS (Sistemi Informativ Gjeografik) për të vërtetuar ndryshimet territoriale.

Nga aspekti historik, autonomia e Kosovës u konsolidua përmes një procesi të pandërprerë juridik brenda ish-Jugosllavisë. Duke filluar nga mbledhjet e Këshillave Nacionalçlirimtare gjatë Luftës së Dytë Botërore e deri te Kushtetutat e viteve 1946, 1963 dhe 1974, Kosova u definua si një njësi me kufij të qartë administrativë. Parimi ndërkombëtar *uti possidetis juris* sanksionoi që këta kufij administrativë të shndërroheshin në kufij shtetërorë pas shpërbërjes së federatës. Pakoja e Ahtisarit dhe Kushtetuta e Republikës së Kosovës njohin zyrtarisht kufijtë e datës 31 dhjetor 1988, kohë kur Kosova kishte subjektivitet të plotë kushtetues dhe territor të pandashëm.

Analiza hartografike dëshmon një mospërputhje alarmante mes fakteve historike dhe Marrëveshjes së Vjenës të vitit 2015 me Malin e Zi. Harta zyrtare e Republikës Popullore të Malit të Zi e vitit 1948, e miratuar nga vetë qeveria malazeze, vërteton se kufiri mes rrethit

të Andrijevicës dhe atij të Pejës ishte i vendosur në pika që sot janë kontestuar apo tjetërsuar. Kjo vërtetësi konfirmohet edhe nga hartat topografike të shkallës 1:50,000, ku vija kufitare përputhet me kufirin e rrethit (*sreska granica*). Një provë tjetër e pakontestueshme është projekti i “Energoprojekt” (1963) për akumulimet hidrike në Lumëbardhin e Pejës, i cili tregon se kaskadat “Bjelluha 1” dhe “Bjelluha 2” ndodheshin brenda juridiksionit të Kosovës.

Një pjesë qendrore e hulumtimit i kushtohet matjes shkencore të sipërfaqes. Përmes përdorimit të operatorëve të Boole-it (Boolean Theory) në GIS, studimi ballafaqon poligonet territoriale të Kosovës dhe Malit të Zi. Rezultatet tregojnë një paradoks gjeomatik: ndërsa institucionet e Kosovës pohojnë se nuk ka humbje territori, matjet tona vërtetojnë se sipërfaqja e Malit të Zi pas vitit 2015 rritet nga 13,812 km² në 13,882.44 km². Kjo rritje prej 70.44 km² vjen drejtpërdrejt si pasojë e zhvendosjes së vijës kufitare në dëm të Kosovës. Kjo mospërputhje buron nga transformimi i gabuar i projeksioneve hartografike dhe shpërfillja e kriterit gjeografik-shkencor në favor të një kriteri të ngushtë kadastral.

Në përfundim, punimi argumenton se procesi i demarkimit pas vitit 1999 është karakterizuar nga mungesa e transparencës, tejkalimi i mandatit zyrtar nga ish-komisionet shtetërore dhe vënia në lajthitje e faktorit ndërkombëtar. Nga një procedurë thjesht teknike e shënimit të kufirit, demarkacioni u shndërrua në një marrëveshje për kufi të ri, duke cenuar interesat strategjike dhe ekonomike të Kosovës. Ky studim bën thirrje për një rishikim të procesit bazuar ekskluzivisht në faktet hartografike dhe parimet shkencore të gjeodezisë, për të mbrojtur integritetin territorial të Republikës së Kosovës në përputhje me trashëgiminë e saj juridike dhe historike.